

Oudhollandse sporenkap met telmerken in "het Pakhuis"

door J.P.N. Luiten

Tijdens het schoonmaken van de zolder van Oud Hoorn en het timmeren van een vergader- en archiefruimte, viel al snel de constructie van de 17e eeuwse kap op. Onder dikke lagen stof kwamen telmerken te voorschijn.

De spanten in deze kap zijn samengesteld uit een schaargebint met daarop een gespan met één hanebalk. De zolder heeft 17 van deze spanten, tussen de spanten staan steeds 3 sporen.

In het voorste gedeelte, afgesloten voor bewoning, staan nog 5 spanten, in totaal heeft het pakhuis 22 spanten.

De zolder, van spant 1 t/m 17, is 23,55 m' lang en varieert in de breedte van 8,30 m' aan de achtergevel tot 7,20 m' aan de voorgevel.

Door dat breedteverschil zijn geen van de spanten hetzelfde, wel even hoog, ca. 7,50 m', maar de basis van de driehoek is bij elke spant anders. Hierdoor varieert ook de dakhelling van 60°-62° en zijn de dakvlakken niet even lang.

Bij een vorige restauratie, waarbij bebording, panlatten en pannen zijn vervangen, is met dit lengteverschil geen rekening gehouden. Aan de achterzijde, waar het dakvlak langer is, liggen de onderste pannen hoog boven de goot, terwijl ze vooraan voor de helft in de goot liggen. In zo'n geval dienen panlatten verdreven te worden.

Als er een dakhelling van 60° gemaakt moest worden, werd dat in oude bestekken, in verschillende vormen oud-nederlands, als volgt omschreven: "Het huis moet zo hoog gespannen worden als het breed is". Dat klopt ook in het pakhuis, de hoogte van de kap is dezelfde als de gemiddelde breedte.

Tijdens de bouw van deze kap, rond 1630, werd er natuurlijk niet met centimeters of meters gewerkt, maar met voeten. De lengte van spant 1 t/m 17 is bijv. 85 Hoornsche voet, is 23,55 m'. De Hoornsche voet is 27,7 cm. Ook in de hoogte komt dat duidelijk naar voren, vanaf bovenkant zoldervloer tot bovenkant schaargebint is 9 voet, tot bovenkant hanebalk is 8 voet en tot bovenkant nok is 10 voet.

Totaal 27 voet, 7,48 m'.

Op enkele dekbalken van de schaargebinten zijn lengtematen in voeten aangegeven, bijv. bij spant 4: 24 voet
spant 6: 22 voet
spant 10: 22 voet.

Met deze aanduiding zal wel niet de Hoornsche voet bedoeld worden maar, als handelsmaat, de Amsterdamse voet of houtvoet, want veel gezaagd of behakt balkhout werd toen via Amsterdam geleverd. De Amsterdamse voet is 28,3 cm'.

De toegepaste houtsoort is grenen. Na 1600 nam de invoer van eikehout sterk af en werd grenen steeds meer toegepast. Hoewel er behakt hout in de kap voorkomt is het meeste hout toch gezaagd, met een raamzaag of misschien al in een houtzaagmolen, dit in tegenstelling met de onderdelen van het grote pakhuis ernaast. Voor

Tekening van omstreeks 1515, waarop het kantrecht van een balk met de timmermansbijl is weergegeven.

het grootste deel zijn daar de balken nog gekantrecht met de beslagbijl (zie tekening).

Telmerken

Om de spanten op de juiste manier in elkaar te kunnen zetten zijn de onderdelen van het spant gemerkt met een z.g. telmerk. De telmerken geven een getal aan. Bij deze spanten staan de merken op stijlen, korbelen, schaar- of dekbalken, spannen en hanebalken. Ze staan aan de zichtkant van de open driehoek die korbeel, stijl en dekbalk met elkaar vormen.

De spanten werden meestal op de begane grond of in de werkplaats klaargemaakt en gemerkt. De timmerman op de bouwplaats kon dan gemakkelijk de bij elkaar behorende onderdelen weer in elkaar passen en in de juiste volgorde stellen.

Telmerken werden aanvankelijk gesneden met een ritsmesje, later werden zij met de beitel gehakt, wat ook in het pakhuis het geval is. In het pakhuis begint het tellen aan de achtergevel. Het eerste en het laatste spant hebben geen telmerken. De tegen de voor- en achtergevel staande spanten zijn bij eerdere restauraties geheel of gedeeltelijk vervangen.

Op het schema vindt u de toegepaste telmerken. Als er niets ingevuld staat dan wil dat niet zeggen dat er geen telmerk is, maar soms is het korbeel zo breed dat het de gehele driehoek vult, de telmerken staan dan onzichtbaar in de borsten (draagvlak van een balk).

In de woning zijn onder "schaargebint" geen telmerken